

Problémy mravní výchovy vojsk

Na základě leninského odkazu o jednotě budování a obrany socialismu uskutečňují komunistické strany politiku míru a přátelství mezi národy. Současně však realizují i potřebná opatření k posílení obranyschopnosti socialistického tábora. Závažnost a složitost tohoto poslání se v současné etapě výstavby socialismu a třídního boje v mezinárodním měřítku dále prohlubuje. XV. sjezd KSČ v jednotě se závěry XXV. sjezdu KSSS zdůraznil, že ve světě stále existují síly, které se nesmířily s procesem uvolňování mezinárodního napětí.

V současné etapě vývoje společnosti, kdy výsledky vědeckotechnické revoluce uplatněné ve vojenství umožňují vybavení armád mohutnou technikou, nabývají zvláště na aktuálnosti slova V. I. Lenina: „V každé válce je vítězství podmíněno morálním stavem mas, které na bojišti prolévají svoji krev.“ (Lenin, V. I.: Spisy, sv. 31. Praha, SNPL 1955, s. 131)

Morálka jako jedna ze základních forem společenského vědomí zahrnuje oblast mravních vztahů mezi lidmi a je determinována materiálními podmínkami života společnosti. Marxismus-leninismus dokázal, že v třídně rozdělené společnosti má morálka třídní charakter.

Morálka jako forma společenského vědomí je složité a mnohostranný sociální jev. Vyjadřuje společenské požadavky na

chování jednotlivců a sociálních skupin (v třídní společnosti zejména tříd), vymezuje normy a pravidla důležité pro společenské soužití lidí mezi sebou. Na základě morálky si lidé uvědomují základní požadavky, které na jejich chování a činnost kladé společnost. Požadavky morálky obsažené v mravních principech a normách vystupují jako regulátor jejich chování a činnosti ve všech sférách společenského života. Současně jsou principy a normy morálky i základním kritériem ocenění hodnot chování a činnosti lidí z hlediska takových kategorií jakými jsou dobro a zlo, spravedlivost a nespravedlivost, čestnost a nečestnost i dalších.

Komunistická morálka, jako kvalitativně nejvyšší typ morálky ve vývoji lidstva odráží progresivní úsilí dělnické třídy a pracujícího lidu o vybudování komunistické společnosti. Z hlediska komunistické morálky považujeme za morální vše „... co pomáhá zničit starou vykořisťovatelskou společnost a sjednotit všechny pracující kolem proletariátu budujícího novou společnost komunistů.“ (Lenin, V. I.: Úkoly organizací mládeže. Vybrané spisy 5. Praha, Svoboda 1974, s. 184.) Vše co tomu brání je nemorální.

V souladu s ideově teoretickým odkazem klasiků marxismu-leninismu byly základní principy a normy komunistické morálky uceleně zformulovány na XXII. sjez-

du KSSS v „Morálním kodexu budovatele komunismu“. Vyjadřuje komunistický mravní ideál a sjednocuje do jednoho celku představy vyjadřující morální úroveň socialistické společnosti a morální hodnoty jejich perspektiv a cílů. Současně vyjadřuje i představu morálního vzoru člověka budovatele a obránce socialistické a komunistické společnosti.

V současné etapě jsou rozvíjeny v souladu s rozvojem nových společenských procesů a jevů v programových dokumentech komunistických stran.

Přeměna komunistického mravního ideálu ve vnitřní mravní přesvědčení člověka je složitým psychologicko-pedagogickým procesem. Tento se v současné etapě vývoje naší společnosti uskutečňuje v podmínkách boje s přežitky a pozůstatky morálky staré společnosti, které jsou záměrně podněcovány ideologickou diverzí anti-komunistických sil. Na tuto skutečnost upozorňují závěry XV. sjezdu KSČ: „Výchova nového socialistického člověka se nutně uskutečňuje v procesu překonávání negativních rysů a přežitků, probíhá v zápase s maloměstáckými pozůstatky v ideologii i praxi, s maloburžoazní spotřebitelskou psychologií... Překonávání maloměstáckých nálad, tendencí a postojů je dlouhodobým procesem.“ (XV. sjezd KSČ, Praha, Svoboda 1977, s. 81.)

Ze závěrů našeho nejvyššího stranického orgánu zřetelně vyplývá, že přeměna komunistického mravního ideálu ve skutečnost je nemyslitelná bez cílevědomé a soustavné mravní výchovy. Jejím základním smyslem je, v souladu s potřebami a požadavky komunistické morálky, cílevědomé utváření a rozvíjení komunistického mravního vědomí, vnitřního přesvědčení, mravních návyků a zvyků člověka, které se projevují v jeho chování a činnosti při budování a obraně socialismu.

Cíl a obsah mravní výchovy vojáků je odrazem objektivních požadavků socialistické společnosti na mravní profil jejich členů. V socialistické armádě, která je mocenským nástrojem dělnické třídy, vyčází i ze specifiky úkolů a objektivních podmínek vojenské činnosti v době míru i případné války. Nové bojové prostředky, jejichž zavádění do vojsk umožnila vědeckotechnická revoluce, vyžadují věnovat zvýšenou pozornost upevňování a rozvíjení mravních kvalit příslušníků armády. Je třeba plně docenit, že pro úspěšnou činnost vojáka v náročných podmínkách soudobé války jsou mnohé mravní kvality nezbytné a životně důležité. Všichni příslušníci mají společný úkol čestně a svědomitě plnit vojenskou povinnost k vlasti, k lidu, počínat si směle, rozhodně a sebe-

obětavě. Proto tyto a další mravní kvality musí být u vojáka cílevědomou mravní výchovou formovány a při zabezpečování nepřetržitě bojové pohotovosti vyžadovány. Objektivními podmínkami vojenské služby v době míru i války determinované vyšší požadavky na mravní profil vojáka jsou obsahem vojenské přísahy, vojenských řádů a předpisů, čímž nabývají i právního charakteru.

Materiální síla mravních ideálů, principů a norem, v jejímž duchu socialistická společnost vojáky vychovála, by se projevovala v nejtěžších a nejnáročnějších podmínkách jejich života, v podmínkách soudobé války vedené s nejmodernějšími ničivými zbraněmi a technikou. Je zřejmé, že mimo vysoké úroveň vycvičenosti a odborné zdatnosti bylo by pro jeho celkovou odolnost v boji rozhodující správné pochopení vztahu mezi osobními a společenskými zájmy, což tvoří základ v jeho morálním profilu. Proto v přípravě na činnost v soudobém boji je důležité věnovat pozornost nejen vytváření vojenskoodborných vědomostí, návyků a dovedností, ale i rozvoji a upevňování ideových a mravních motivů, které by negovaly vliv náročných a složitých bojových podmínek na psychiku a činnost vojáka. V tomto směru vystupuje do popředí význam a úloha světónázorové a politické výchovy a s ní nerozlučně spjaté výchovy ke komunistické mravnosti.

Obsahem mravní výchovy vojáků jsou základní principy a normy komunistické morálky, které vyjadřují vztah vojáka k socialismu, socialistické společnosti, vztah k práci, k jiným lidem a k sobě samému. V souvislosti s dynamicky se rozvíjející vědeckotechnickou revolucí v třídně rozděleném světě a jejími projevy ve vojensství vystupují objektivně do popředí některé momenty, které zvyšují požadavky na kvalitu a účinnost mravní výchovy vojáků v duchu principů a norem komunistické morálky.

Vedoucím principem, který v obsahu mravní výchovy vojáků vystupuje do popředí, je oddanost komunismu. Oddaním člověkem znamená obětovat všechny své síly a energii ve prospěch budování a obrany komunismu. Oddanost komunismu má své projevy v každodenních vlasteneckých a internacionálních činech našich vojáků, neboť skutečný budovatel a obránce komunismu nemůže stát na pozicích pasivního pozorovatele, ale svou každodenní obětavou prací při plnění vojenských povinností musí svými činy urychlovat zrod komunistické společnosti a v případě nutnosti za ní položit i svůj život.

Nejkonkrétnější a nejhlubší působení důsledků vědeckotechnické revoluce na rozvoj mravního vědomí vojáka se uskutečňuje prostřednictvím změn v charakteru jeho pracovní činnosti. Tato skutečnost vyžaduje věnovat v mravní výchově vojáků pozornost leninskému principu obětavé práce pro blaho společnosti.

Socialistické země rozvíjejí vojenskou činnost k ochraně sociálních, lidských, materiálních a duchovních hodnot. Proto vojenská činnost v socialistických armádách, jako zvláštní druh pracovní činnosti, má vysoce užitečnou hodnotu. Vědeckotechnický pokrok mění charakter vojenské činnosti, činí ji intelektuálnější. Tato tendence vede ke změnám ve struktuře vědomí. Morální vědomí, které existuje v racionální a emocionálně smyslové formě, vykonává zvláště silný vliv na svou racionální stránku, což vede k jejímu urychlenému vývoji. Dochází k prohloubení morálních pojmů, jsou konkretizovány jednotlivé morální principy, přesněji se stanoví morální soudy. Vědomosti, návyky a dovednosti vojáků, jejich celková profesionální připravenost nabývá zvláštního morálního významu. Stává se důležitou podmínkou aktivity vojáků. V aktivitě, při plnění všech úkolů, které vyplývají z vojenské povinnosti a směřují k všestrannému osvojování vědomostí, návyků a dovedností v zastávané vojenské funkci a odbornosti, se projevuje vysoká mravní odpovědnost vojáka za obranu socialismu. Změny v charakteru vojenské činnosti vyžadují nejen vysokou odbornou připravenost k plnění úkolů vyplývajících ze zastávané odbornosti a funkce, ale vyvolávají i změny v mravních kvalitách vojáka. Vyžadují zejména vysokou úroveň vnitřní, dobrovolné a aktivní kázně, vyšší požadavky kladou i na zodpovědnost, samostatnost, iniciativu, tvořivost, obětavost a vůli vojáků. Požadavek komunistické morálky svědomitě pracovat pro blaho společnosti vyžaduje všestranné rozvíjení a upevňování vědomostí, návyků a dovedností ve všech oblastech jejich života a činnosti. Jejich dosažení vysoká úroveň je základním předpokladem pro projevení i jejich morálních kvalit ve složitých podmínkách vojenské služby v mírové i válečné době.

Změny, které přináší vědeckotechnická revoluce do charakteru pracovní činnosti vojáků při plnění vojenských povinností, se výrazně projevují i ve vztazích mezi jednotlivcem a kolektivem. Princip kolektivismu vyjadřuje nejúplněji charakter mravních vztahů, které vyplývají z podstaty socialismu. Jsou to takové mravní požadavky na chování a činnost socialistického vojáka, jakými jsou soudružství,

bojové přátelství a vzájemná pomoc. Jejich význam v podmínkách dynamicky se rozvíjejících procesů vědeckotechnické revoluce ve vojenství narůstá. Je tomu tak proto, že nová technika a zbraň, úkoly zabezpečování neustálé bojové pohotovosti ozbrojených sil k obraně vymožeností socialismu vyvolaly objektivní nutnost spojení velkých mas lidí a materiálů do různých komplexů a systémů, rozmístěných na rozsáhlém území a navzájem spojených. V této souvislosti je třeba zvláště docenit, že úloha člověka a jeho mravní odpovědnost za výsledky činnosti celého systému nebyly vzrostly. Nové zbraně podstatně zdůraznily úlohu jednotlivce, avšak současně probíhá proces zvyšování jeho závislosti na kolektivu. Soudobý boj žádá bezpodmínečnou znalost techniky a přesné plnění povinností od každého vojáka, ale současně záleží na tom, jak dovedně, přesně a sladěně plní úkoly celá jednotka. Z tohoto je zřejmé, že jedinec může úspěšně plnit náročné úkoly jediné tehdy, opírá-li se o úspěšnou činnost dalších členů kolektivu. To klade vysoké požadavky na bezchybnou a sebeobětavou práci nejen jednotlivce, ale všech členů kolektivu. Proto současný vědeckotechnický pokrok a jeho využití v socialistické armádě vyžaduje věnovat v mravní výchově pozornost účinnému formování těch mravních vlastností a hodnot, které vojáky uzpůsobují pro vysoce organizovaný, kolektivní a společenský způsob života a činnosti.

Socialistický humanismus je významným principem komunistické morálky, kterému je třeba věnovat pozornost i v mravní výchově vojáků. Podstata tohoto principu nespočívá v abstraktním proklamování lásky k lidem, ale v konkrétním boji za zlepšení životních podmínek pracujícího lidu. Mravní výchova vojáků v jeho duchu nabývá v současné etapě zvláště na významu. Vede vojáky k pochopení, že humánní jsou ty cíle socialistické společnosti, které směřují k osvobození lidstva od vykořisťování a války. Obsah mravní výchovy v duchu tohoto principu umožňuje přesvědčivě ukázat vysoce humánní poslání armády socialistického státu, její místo a úlohu v úsilí o udržení trvalého míru ve světě. Výstižně tuto skutečnost charakterizoval generál tajemník ÚV KSSS L. I. Brežněv: „Je velkým štěstím pro celé lidstvo, že spojená moc socialistických zemí a jejich aktivní mírová politika zadržují agresivní snahy imperialistů a jako rozhodující překážka brání agresorům rozpoutat světovou raketovou jadernou válku.“ (Brežněv, L. I.: Projev a stati, Praha 1972, s. 608.) Objasňování

těchto otázek v obsahu mravní výchovy vede vojáky k správnému pochopení místa a úlohy socialistické armády v třídně rozděleném světě. Motivuje je k svědomitému ovládnutí nejnovější bojové techniky a překonávání všech obtíží vojenského života v mírové i válečné době. A právě v tomto konkrétním úsilí při plnění všech vojenských povinností se projevuje nová komunistická morálka našich vojáků.

Základní principy a normy komunistické morálky jsou i kritériem ocenění hodnoty morálního profilu vojáka v socialistické armádě. Při hodnocení je třeba vycházet ze skutečnosti, že dosažená mravní úroveň vojáka se projevuje v jednotě a vzájemné podmíněnosti mravního uvědomění i mravního chování a jednání ve všech oblastech jeho života a činnosti. Proto základním měřítkem účinnosti komunistické mravní výchovy je dosažená úroveň mravního profilu vojáka, jehož podstatu tvoří dialektická jednota morálně politické motivace a jí odpovídajících činů. Projevuje se „...především v přesvědčení příslušníků armády o správnosti marxisticko-leninské teorie, v pochopení politiky KSČ a úkolů, které z ní vyplývají pro armádu, v aktivním vztahu k jejich realizaci. Patří k nim bdělost a ostražitost, pevnost a nesmiřitelnost k nepřátelské ideologii, pracovní a společenská aktivita, snaha o co nejlepší zvládnutí vojenské odbornosti, o dosažení bojového mistrovství a uvědomělé kázně, úsilí o vzorné plnění všech úkolů bojové a politické přípravy.“ (Valo, V.: Ve smyslu závěrů XV. sjezdu KSČ rozvíjet ideologickou práci v Československé lidové armádě. Příloha Obrany lidu 8. června 1976, s. 5.)

Je zřejmé, že leninské principy komunistické morálky jsou ideovým nástrojem, který sehrává významnou úlohu v mravní výchově a sebevýchově vojáků. V jejím procesu usilujeme, aby se přetvářely na neotřesitelná pravidla myšlení, chování a činnosti budovatelů a obránců socialismu. K jejich přeměně v mravní přesvědčení vojáků však nedochází automaticky. Úspěšnost v tomto procesu vyžaduje vytvářet ve vojenských podmínkách takový komplex výchovných opatření, v němž by všechny výchovné faktory a prostředky směřovaly k formování mravního uvědomění, citů i návyků a zvyků mravního chování.

Nezastupitelnou úlohu v procesu mravní výchovy vojáků mají vojenští vychovatelé, zejména velitelé a političtí pracovníci. Významné je i poslání stranických a mládežnických organizací.

Má-li být proces mravní výchovy efektivní a účinný, musí jej velitelé řídit a

usměrňovat tak, aby mravní ideje a principy, v jejichž duchu je voják vychováván, pronikaly všemi oblastmi života a činnosti jednotky a jejich příslušníků. Je třeba respektovat, že mravní výchova mužstva probíhá tím úspěšněji, čím organičtěji je spojen proces duchovního, morálního působení na vědomí lidí s upevňováním idejí a principů v praxi, ve vojenské činnosti, v každodenním jednání, v každém činu.

Základním rysem komunistické mravnosti je uvědomělost chování a činů vojáka. Proto péče o upevňování a rozvíjení komunistické uvědomělosti patří mezi prvořadé úkoly vojenských vychovatelů v procesu mravní výchovy vojáků. Pozitivně plnění tohoto úkolu ovlivňují probíhající změny ve vojenství, jejichž sociální důsledky se příznivě odražejí ve světónázorovém a mravním vědomí vojáků. Vědecké objevy a technické vymoženosti silně ovlivňují světový názor vojáků a prohlubují jejich dialektickomaterialistické chápání světa. Světónázorová vyspělost vojáků tvoří základ pro formování jejich mravních kvalit, neboť marxismus-leninismus je vyzbrojuje poznatky o pravdivých sociálních a mravních hodnotách. Osvojení ucelených poznatků marxismus-leninismu, jehož obvyklou část tvoří komunistické mravní principy a normy, tvoří základ pro utváření komunistického mravního přesvědčení vojáků. Mravní přesvědčení, založené na věrnosti a oddanosti komunismu, podněcuje vojáky k hlubokému poznávání podstaty, zdrojů a charakteru válek současné epochy, sociální podstaty a poslání armád a úlohy socialistických ozbrojených sil při zabezpečování trvalého míru. Znalost a správné pochopení těchto otázek je základním zdrojem, který umožňuje vojákům správně chápat jejich místo a úlohu ve vojenské službě, podstatu vojenských povinností a nutnost vysoké ukázněnosti při zabezpečování nepřetržité bojové pohotovosti.

Zkušenosti z výchovné praxe nás přesvědčují, že osvojené vědomosti vojáků o mravních principech a normách se nepřeměňují v komunistické mravní přesvědčení automaticky. Mravní přesvědčení vojáků se upevňuje a rozvíjí nejen vlivem osvojování si mravních požadavků na jejich chování a jednání ve formách ideově politické výchovy, ale i vlivem podmínek, v nichž žijí a vykonávají vojenské činnosti. Zejména v procesu praktické vojenské činnosti dochází k prožívání objektivní skutečnosti a je výrazně ovlivňována citová stránka osobnosti vojáků. Proto je třeba docenit, že záměrné formování a ovlivňování mravních citů patří mezi zá-

kladní úlohy mravní výchovy vojáků. Účinnost tohoto procesu vyžaduje, aby celý vojenský život byl důsledně organizován v souladu s vojenskými řády a předpisy. Tím vojenští vychovatelé zabezpečují, že mravní principy a normy obsažené v těchto dokumentech se promítají do všech oblastí života a činnosti vojáků. Neustále je třeba mít na zřeteli, že komunistické mravní přesvědčení se bude optimálně u vojáků upevňovat a rozvíjet tehdy, bude-li navozena v teorii i praxi jednotu mezi mravními zkušenostmi, které voják získává v průběhu vojenské služby a mravními principy a normami, které si osvojuje pod vedením vojenských vychovatelů v základních formách ideově politické výchovy a vojenského vyučování a výcviku.

Komunistické mravní přesvědčení je jen výchozím, i když základním předpokladem mravního chování a jednání vojáků. V procesu mravní výchovy vojáků je dalším významným úkolem vojenských vychovatelů naučit podřízené chovat se a jednat v duchu komunistické morálky. To vyžaduje věnovat pozornost cílevědomému formování jejich návyků a zvyků mravního chování. Pod mravním návykem a zvykem nemáme na mysli elementárního řádu, ale složitý návyk a zvyk jako mravní tendenci jednat v souladu s principy a normami komunistické morálky. Jejich význam v současných podmínkách zvláště narůstá. Je tomu tak proto, že podmínky soudobé raketové jaderné války vyžadují okamžité, přesné a současně i morálně správné jednání. Zkušenosti ukazují, že formování návyků a zvyků mravního chování a jednání se uskutečňuje při opakované konkrétní činnosti zaměřené určitým směrem a vyúsťuje ve vnitřní potřebu chovat se a jednat v souladu s mravními potřebami a požadavky

socialistické společnosti a její armády. V této souvislosti je třeba docenit, že celý systém a způsob života v socialistické armádě vytváří optimální předpoklady pro cílevědomé upevňování a rozvíjení návyků a zvyků mravního chování a jednání vojáka. Správně a náročně organizovaná bojová a politická příprava, pevný vojenský režim v duchu vojenských řádů a předpisů, dovedně usměrňovaná činnost vojáků v době osobního volna, jsou v rukou zkušených velitelů a politických pracovníků uceleným systémem pedagogického působení. Jejich prostřednictvím je vojákům umožněno, aby své mravní přesvědčení, návyky a zvyky mravního chování nejen projevovali, ale současně si je i upevňovali a rozvíjeli.

Dovednou realizací výše uvedených úkolů mravní výchovy vojáků, s využitím všech prostředků a metod komunistické mravní výchovy, vyúsťuje tento proces v upevňování a rozvíjení charakterových vlastností a volních rysů osobnosti vojáka.

Úspěšné řešení všech úkolů komunistické mravní výchovy vojáků je podmíněno soustavnou, systematickou a všestrannou činností všech vojenských vychovatelů, stranických a mládežnických organizací. Realizace těchto úkolů v procesu mravní výchovy vojáků bude vysoce efektivní tehdy, bude-li o jejich dosažení usilováno všemi formami ideologické práce v celém procesu výcviku a výchovy i celým systémem vojenského života. Komplexnost mravní výchovy zabezpečuje její účinnost a upevňování a rozvíjení morálního profilu obránce a budovatele socialismu, schopného splnit ty nejsložitější úkoly, které vyplývají z vojenské povinnosti v době míru a v soudobé válce.